

Комічне може створюватися в політичному дискурсі при зіткненні стратегій створення і зняття конфлікту. При цьому їх зіткнення відбувається переважно у межах таких функцій комічного, як агональна й гармонізуюча.

Отже, теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що гумор є невід'ємною складовою політичного дискурсу різних лінгвокультур, виявляючи при цьому лінгвокультурну специфіку. Так, використання комічного українськими й англомовними політиками має різні цілі та тональність. Вітчизняні політичні діячі включають гумор до своїх промов для дискредитації опонентів, або використовують комічне по вертикалі з метою критики похибок підлеглих, демонстрації власної переваги. Такого роду комічне служить засобом інтеграції в межах «своєї» дискурсивної спільноти, демонстрацією переваги над опонентами, виявом агональності. На противагу, англомовні політики використовують гумор, переважно, у фасцинативній функції для завоювання симпатій електорату, як комунікативний засіб зменшення соціальної дистанції між політиком і виборцем, коли політик грає роль «свого хлопця».

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розробці моделі аналізу гумористичної складової як лінгвокогнітивного та лінгвокультурного явища в політичному дискурсі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аристов С. А. Коммуникативно-когнитивная лингвистика и разговорный дискурс [Электронный ресурс] / И. П. Сусов, С. А. Аристов // Лингвистический вестник. — Ижевск, 1999. — № 1. — Режим доступа : [http://homepages.tversu.ru/~ ips/index.html](http://homepages.tversu.ru/~ips/index.html).
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. / А.Д. Белова – К.: Киев. нац. ун-т им. Т.Г. Шевченко, 2003. – 304 с.
3. Дмитриев А.В. Социология политического юмора: очерки. / А.В. Дмитриев – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1998. – 332 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. / В.И. Карасик — Волгоград: Перемена, 2002. — 477 с.
5. Разуваев В.В. Политический смех в современной России — М.: ГУ-ВШЭ, 2002 — с. 21
6. Самохина В.А., Омельченко Л.Ф., Паповянец Э.Г. Юмористический текст как функциональная система // Культура народов Причерноморья: Науч. журнал. — Ялта. — № 82. —Т. 2. — 2006. — С. 59-61.
7. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: монографія. — Вид. 2-е, перер. і доп. /Вікторія Опанасівна Самохіна. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. — 360 с.
8. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / И. А. Стернин. — Воронеж : АОЗТ «Полиграф», 2001. — 252 с.
9. Denton R. E. Jr., Woodward G. C. Political Communication in America. / Robert E. Denton Jr., and Gary C. Woodward. — New York: Praeger Publishers, 1985. — Pp. 364
10. Bayley P. – Live oratory in the television age: The language of formal speeches //G.Ragazzini, D.R.B.P. Miller eds. Campaign language: Language, image, myth in the U.S. presidential elections 1984. — Bologna: Cooperativa Libraria Universitaria Editrice Bologna, 1985. — P. 77-174.
11. Michael Schudson, Why Democracies Need an Unlovable Press, Polity Press: Malden, MA, 2008, — 184 pp.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ігор Корнев – аспірант кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики факультету іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дискурс, картини світу, комунікативна лінгвістика.

УДК 81'36:811.161.2

ТИПИ КАТЕГОРИЧНОГО ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ ТА ЗАСОБИ ЇХ ВИРАЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Наталія КУРАВСЬКА (Івано-Франківськ, Україна)

Стаття присвячена проблемі функціонування засобів вираження модальності в українській мові. В статті показано можливості форм волевиявлення в різних категоричних виявах – як імператив, директив, вєтатив. В статті з'ясовано, що для категоричного волевиявлення характерна наявність у його компонентному складі наступних диференційних сем: 'обов'язковість', 'невідворотність рішення', 'право', 'авторитетність'. В статті схарактеризовано систему засобів вираження модальних форм категоричного волевиявлення; показано можливості урізноманітнення граматичних ознак вираження ситуацій наказу, вказівки, заборони.

Ключові слова: модальність, модальність волевиявлення, категоричне волевиявлення, імператив, директив, вєтатив.

The article deals with the problem of functioning of means of modality's expression in Ukrainian language. The potentialities of the forms of volitive modality in different categorial manifestations – such as imperative, directive, vetative are shown in the article. It is clarified in the article that categorial will is characterized by existence in its component structure of differential semes, such as: 'obligation', 'inevitability

of decision', 'power', 'authority'. The system of means of expression of modal forms of categorical will is characterized; the potentialities of diversifying of the grammar features of expression of the situations of command, prescript, prohibition are indicated in the article.

Key words: modality, volitive modality, categorical will, imperative, directive, vetative.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві неодноразово здійснювалися спроби класифікації та номінації висловлень із модальними значеннями волевиявлення на основі тих чи інших параметрів. Однак їх кваліфікацію не можна назвати вичерпною. Незважаючи на численні дослідження, присвячені цій проблемі, питання визначення семантичних типів волевиявлення та засобів їх вираження залишається відкритим.

У пропонованій статті окреслено принципи та чинники виділення семантичних типів волевиявлення та здійснено семантико-прагматичний аналіз висловлень із модальними значеннями категоричної вимоги.

Актуальність дослідження зумовлена доцільністю всебічного аналізу типів категоричного волевиявлення та засобів їх вираження в художніх текстах сучасної української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова література містить теоретичний матеріал, присвячений категорії модальності волевиявлення та засобів її вираження (Н.Д. Арутюнова, Л.В. Бережан, О.В. Бондарко, В.В. Виноградов, І.Р. Вихованець, О.П. Володін, В.Г. Гак, А.П. Загнітко, Г.О. Золотова, В.С. Храковський, Н.Ю. Шведова, В.Д. Шинкарук), однак єдиної точки зору стосовно переліку смислових показників волевиявлення, а також компонентного складу кожного з його різновидів не опрацьовано.

Для класифікації висловлень з модальними значеннями волевиявлення було запропоновано різне підґрунтя. Так, Л.В. Фоміна [13] обирає принцип спрямованості на зацікавленість учасників комунікації. Г.Л. Рябоконт [10] та В.Н. Куликова [5] враховують спосіб орієнтації (адресанто-, адресато-, міжособистісно-, когнітивно-орієнтовані акти) чи соціальну, міжособистісну та індивідуально-психологічну характеристики комунікантів. Л.В. Бережан [1], О.В. Нарушевич-Васильєва [8], Н.В. Швидка [14] за інтенсивністю вияву волюнтативних відношень поділяють висловлення на категоричні та некатегоричні (або нейтральні, на розсуд адресата) та пом'якшені. А.В. Дорошенко [2], Г.Г. Дрінко [3] на основі спільного значення у групі волевиявлення, а також прагматичних характеристик об'єднують висловлення у такі групи: прескриптиви, реквестиви, сугестиви (або спонукальні), менасиви (або попереджувальні).

Для виявлення конотацій волевиявлення та визначення його типів нерідко враховують комплекс чинників, а саме: наявний у адресата чинник свободи (категоричні, некатегоричні висловлення); чинник зацікавлення (суттєва чи несуттєва дія на користь адресанта, адресата); чинник статусу (статус адресанта нижчий або вищий за статус адресата, статус комунікантів неважливий); чинник виконавця (хто виконує дію: адресат, адресант, обидва комуніканти, адресат та інші особи) [12, с. 101].

Метою статті є виокремлення семантичних моделей висловлень із модальними значеннями категоричного волевиявлення та висвітлення особливостей функціонування засобів їх вираження в сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчують розвідки, інтенсивність волевиявлення виявляється в категоричності / некатегоричності й залежить від різних характеристик учасників комунікації та комунікативної ситуації [9, с. 55]. А.О. Ліпіна зазначає, що категоричність волевиявлення залежить від ситуації спілкування, емоційного стану мовця й норм комунікативної поведінки. Виражаючи пряме волевиявлення, яке супроводжується позитивними чи негативними емоціями, мовець застосовує категоричні форми волевиявлення [6, с. 7]. Категоричним визнається те, що не припускає заперечень й інших тлумачень, крім тих, що належать мовцеві [7, с. 74].

Висловлення з модальними значеннями категоричного волевиявлення мають окреслену прагматичну спрямованість, оскільки адресант знаходиться в пріоритетному становищі і для адресата є обов'язковим виконання дії, зазначеної в таких висловленнях.

Розглянемо приклад:

– Я наказую відчинити, боягузе! – закричав князь у якомусь шаленстві (В. Шевчук)

У наведеному тексті князь наказує рабові Олізарові відчинити двері. Як бачимо, для категоричного волевиявлення характерні наступні ознаки: залежність адресата (Олізара) від мовця (князя), обов'язковість виконання дії (відчинити двері) адресатом (Олізаром) внаслідок домінувального статусу мовця (мовець – князь, а Олізар – його раб), правомірність мовця вимагати здійснення конкретної дії (Олізар безпосередньо підпорядковується князеві), зацікавленість мовця у виконанні дії та її спрямованість на користь мовця (князь прийшов до Олізара на вирішальну розмову).

Різновидами висловлень із модальними значеннями категоричного волевиявлення є імператив: – *Візьміть його і ведіть*, – *наказав ігумен і пішов до виходу* (В. Шевчук); директив: – *Ти піди до Варі, помаж руки йодом і перебинтуй, а то зовсім погано буде* (П. Загребельний); ветатив: – *Не смій мені таким тоном балакати!* (В. Винниченко).

Імператив виражає пряме волевиявлення мовця щодо вчинення / невчинення реальної чи потенційної дії. Джерелом волевиявлення є адресант, соціальний статус якого є вищим від статусу адресата й дає йому право на спонукання. Воно адресоване безпосередньо співрозмовникові [11, с. 78].

Розглянемо приклад:

– *Ану, підійди сюди, молодче, і поклонися, – звернувся до парубка* (Р. Іванчук).

У наведеному тексті мовець наказує парубкові поклонитися йому. Як бачимо, імперативне висловлення безпосередньо звернене до адресата (парубка) і виражає волевиявлення мовця щодо вчинення дії (підійти і поклонитися).

Позиції партнерів спілкування визначаються рольовим статусом – рівний / нерівному і за віковим цензом – старший / молодшому [11, с. 78].

Розглянемо приклади:

(1) – *То слухай, що я тобі наказую: скачи в Салачик і знайди мені ту циганку-красуню, в якій очі світяться вогнем, а стан гнучкіший від лози* (Р. Іванчук);

(2) – *Іди ж мені зараз же по портфель!* (М. Вінграновський).

У прикладі (1) брат хана (воєнний міністр) наказує татарському яничару знайти циганку-красуню. Позиції партнерів спілкування визначаються за рольовим статусом: воєнний міністр / татарському яничару. У прикладі (2) мати роздратовано наказує синові негайно повернутися за портфелем, який той упустив у калюжу і не підняв. Позиції партнерів спілкування визначаються як за рольовим статусом, так і за віковим цензом: мати / синові.

Для вираження імператива використовуються наступні засоби:

– синтетичні імперативні форми 2-ої особи однини і множини: – *Йди вже, бабо, йди*, – *наказав суворо отаман*, – *бо ми люди урядові й не маємо часу на дурні розбалаки*. (В. Шевчук); – *Візьміть його!* – *крикнув єпископ до крилошан, показуючи патерицею на Друкаревича* (Р. Іванчук);

– аналітичні імперативні форми 2-ої особи однини: – *Давай, Галю, сповідайся від душі!*. (Є. Гуцало); – *Давайте шуруйте тачки, а я сходжу домовлюся* (О. Бердник);

– аналітичні імперативні форми 3-ої особи однини і множини: – *Кожна, коли потреба є, хай піjde, візьме та приведе* (В. Винниченко); – *Свиней хай гонять* пішим порядком, – *розпорядився Гнат* (Гр. Тютюнник);

– інфінітивні конструкції: – *Стежити за ним у десять очей* – *наказав він* (В. Шевчук); – *Йти фарватером, так тримати* (П. Загребельний);

– форми теперішнього та майбутнього часу дійсного способу: – *Закуєш його в пута: ноги й руки, поклади залізо на шию!* – *наказав трохи урочисто Лаврентій* (В. Шевчук); – *Я чекаю зараз, у цій хвилині, канцлера Оссолінського в своєму наметі!* (Р. Іванчук);

– форми минулого часу дійсного способу: – *Пішов у буду!* – *крикнула на нього господиня, і пес начебто того й чекав, заgrimів ланцюгом і сховався* (В. Шевчук); *Карпо Гнилоквас залишає непритомну Галю біля осатанілого, з божевільними очима вчителя, смікає віжки. – Віо! Поїхали...* (Є. Гуцало);

– конструкції з перформативними дієсловами на кшталт *наказувати, вимагати, веліти (повеліти, звеліти), покладати, казати, доручати, постановляти, призначати, заповідати*: – *Наказано відпочивати* (Р. Самбук); – *Я вимагаю зараз же припинити цю комедію* (П. Загребельний); – *Звелено повернути*, – *сказав Гасан* (П. Загребельний); – *Бачу, скоряєшся*

охоче, тому **покладаю** на тебе ще одну повинність: оберігай купно з волхвуючими людьми обиталище бога Перуна (Д. Міщенко); – **А я кажу: лізь!** (О. Гончар); – **Яцьку, я доручаю** тобі охороняти цю дівчину... (В. Малик); – **Я призначаю** тебе агою на місце вбитих (П. Загребельний); – **Постановляється** мобілізувати всі сили на рішучу боротьбу з бандою розбійників і злочинців, що іменує себе Об'єднаним Банком Німеччини (В. Винниченко); – **І я заповідаю** вам боротися з ними до останнього! (В. Малик);

– бездієслівні конструкції: – **На коліна, раби, перед султаном великої Порти Магометом Четвертим!** – наказала вона, і миттю згас запал войовників трону (Р. Іваничук); – **Пива!** – наказав я голосно. – **Найкращого!** (В. Шевчук);

– модальні дієслова на кшталт **мусити, мати** (бути повинним): – **Маєш** називати тепер її імператрицею Адельгейдою. Ніякої княжни, ніякої Праксі (П. Загребельний); – **Ти мусиш** бути обережний з яничарами і поки що повинен слухатись великого візира Аззем-пашу, який знає всі подробиці й тасмниці державного життя... (Р. Іваничук).

Директив – це тип категоричного волевиявлення, метою якого є бажання спорядити адресата вказівками про вчинення / невчинення дії. Ініціатором волевиявлення виступає адресант, виконавцем – адресат [11, с. 80].

Розглянемо приклад:

– **Піди он до того бона, знайди там на березі Жору Колікова і скажи йому, щоб він пройшовся з тобою до острова, а ми подивимось...** (П. Загребельний).

У наведеному тексті Мартюхін, побачивши Гришу, пропонує йому знайти Жору Колікова і пройти з ним до острова. Як бачимо, адресант (Мартюхін) встановлює для адресата (Гриші) правила, порядок, спосіб виконання настанови (піти до бона, знайти Жору Колікова і сказати, щоб той пройшовся з ним до острова).

Для вираження директива використовуються наступні засоби:

– синтетичні імперативні форми 2-ої особи однини і множини: – **Отож не лінуйся, учися, вивчай** мови, арифметику, географію, **розглядай** усе, але **не заглядайся** на принади того життя, **тримай** себе в шорах, і ще раз – **учися** (Ю. Мушкетик); – **Тепер ідіть** до попа на похрестини, нехай він подивиться на своїх нових парафіян, – сказав перевождчик і повів їх до попа (І. Нечуй-Левицький);

– аналітичні імперативні форми 3-ої особи однини і множини: – **Дай драгоманам, хай слово в слово перепишуть** людською мовою, – сказав до Сефера Газі і повернувся знову до Хмельницького (Р. Іваничук); – **Тетяні передайте** таке: **хай заколе** отого кабанчика, що я в районі на покрову купив, горілки **хай дістане** для родичів – і **шле** до мене людей, щоб перепрошували (Є. Гуцало);

– інфінітивні конструкції: – **...і оному Пилипові Дратві, котрий важив на життя славного митрополита, стяти** голову, тіло **четвертувати й розвішати** на всіх чотирьох брамах міста! – **закінчив читати вирок інстигатор** (Р. Іваничук);

– форми теперішнього та майбутнього часу дійсного способу: – **Візьмеш обсмалиш** на вогні, а потім у воду – і **звариш, і наїсися** (Є. Гуцало); – **Рубаємо** по контуру, за міліметр од лінії, – **оголосив майстер, закінчивши розмічати** (Гр. Тютюнник);

– форми минулого часу дійсного способу: – **А тепер узяли** всі у праву руку молоточки. **Хто лівша – у ліву. Не соромтєсь** (Гр. Тютюнник);

– модальний предикат **слід** з інфінітивом: – **А з тією таблицею вам таки слід розібратись** (О. Гончар); – **Коли Алаяр-хан питає, не слід залишати** його питання без відповіді, – **злякано прошепотів перекладач** (П. Загребельний).

Ветатив – це тип категоричного волевиявлення, який позначає мовленнєву дію, що блокує попередню (мовленнєву) дію адресата. Ветатив позначає конфлікт позицій, оскільки дії одного з учасників спілкування суперечать намірам іншого. Мовний намір мовця спрямований безпосередньо на припинення дії адресата [4, с. 51].

Розглянемо приклад:

– **Так от: кожному з вас забороняю сідати на коней до самого Будапешта, до його взяття** (О. Гончар).

У наведеному тексті майор, побачивши, що розвідники п'яні, забороняє їм сідати на коней. Як бачимо, ветативне висловлення має на меті вплинути на адресата (розвідників) щодо невчинення ним певної дії (сідати на коней), забороненої мовцем (майором).

Для вираження ветатива використовуються наступні засоби:

- синтетичні імперативні форми 2-ої особи однини і множини: – *Не кажи нічого про нього осудливого* (В. Шевчук); – *Не бігайте під цим дощем!* (О. Гончар);
- інфінітивні конструкції: – *Не виходити з вагонів , поки й до частини доїдемо!* (А. Дімаров); – *По тому – не бити!* (О. Гончар);
- форми майбутнього часу дійсного способу: – *Рудого не візьмеш!* (П. Загребельний); – *Ви не підете, панички!* (В. Винниченко);
- конструкції з перформативним дієсловом *забороняти*: – *Грабувати забороняється!* *Усе, що є на Родосі, мав піти до султанської скаржниці!* (П. Загребельний); – *Я забороняю богохульствувати в цих освячених стінах!* (В. Дрозд);
- модальні дієслова *могти, треба, сміти*: – *Дітей не смій обижать! Чуєш? Не смій!* (Гр. Тютюнник); – *Не можете скаржитися, ваша ексцеленціє...* (Р. Іваничук); – *Не треба чіпати дитину* (П. Загребельний);
- модальний предикат *можна*: – *Дитину не можна бити, - сказав я* (Л. Костенко); – *Вам не можна входити в ізолятор* (О. Бердник);
- словосполучення *не мати права*: – *Ви не маєте права цього казати!* (У. Самчук); – *Ти не маєш права, мамо, так обзивати дівчину* (О. Гончар);
- фразеологізм *борони Боже*: – *Майте на увазі, що вона захоче лишити його в себе, то Боже борони вас згоджуватися* (В. Винниченко); – *Вам таких речей, Боже борони, казати* (У. Самчук).

Можна зробити висновок, що визначальним для виокремлення типів волевиявлення є такий семантичний компонент, як вказівка на категоричність / некатегоричність волевиявлення. Для категоричного волевиявлення характерна наявність у його компонентному складі наступних диференційних сем: ‘обов’язковість’, ‘невідворотність рішення’, ‘право’, ‘авторитетність’. Різновидами висловлень із модальними значеннями категоричного волевиявлення є імператив, директив та ветатив.

Перспективи подальших розвідок. Висловлення з модальними значеннями категоричного волевиявлення відзначаються значним семантичним навантаженням, умовами вживання, закономірностями утворення та функціонування в мовленні, що відкриває подальшу перспективу дослідження окремих їх різновидів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бережан Л.В. Категорія спонукальності в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова“ / Л.В. Бережан. – Івано-Франківськ, 1997. – 16 с.
2. Дорошенко А.В. Побудительные речевые акты и их интерпретация в тексте (на материале англ. языка): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 „Германские языки“ / А.В. Дорошенко. – Москва, 1986. – 26 с.
3. Дрінко Г.Г. Спонукальні конструкції в англійській та українській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17 „Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство“ / Г.Г. Дрінко. – Донецьк, 2005. – 19 с.
4. Крайник О. Засоби вираження заборони як заперечної мовленнєвої дії (на матеріалі німецької мови) / О. Крайник // Іноземна філологія. – 2013. – Вип. 125. – С. 50-54.
5. Куликова В.Г. Структура спонукальних мовленнєвих актів сучасної французької мови (комунікативно-прагматичний аспект): дис. ... канд. філол. наук: спец. „Романські мови“ 10.02.05 / В.Г. Куликова. – К., 2001. – 221 с.
6. Липина А.А. Волеизъявление и его место в стилевой дифференциации современного английского языка: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 „Германские языки“ / А.А. Липина. – Москва, 2012. – 16 с.
7. Мясоедова С.В. Роль суб’єктивно-модальних компонентів у формуванні окремих різновидів спонукального значення (на прикладі спонукальних конструкцій із значенням „настійна вимога“) / С.В. Мясоедова // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв, 2013. – Вип. 208. – С. 73-78.
8. Нарушевич-Васильєва О.В. Категорія спонукальності у прагматистичному аспекті: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова“ / О.В. Нарушевич-Васильєва. – Одеса, 2002. – 20 с.
9. Омеляненко В. Маргінальні типи волевиявлення та їх експліцитні перформативні індикатори / В. Омеляненко // *Eslavistica Complutense*. – 2014. – №14. – С. 53-62.
10. Рябоконт Г.Л. Під кутом зору прагмалінгвістики: досліджуючи особливості британського парламентського дискурсу / Г.Л. Рябоконт // Іноземні мови в навчальних закладах. – К.: Пед. преса, 2004. – Вип. 3. – С. 158-165.
11. Телеки М.М. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру: монографія / М.М. Телеки, В.Д. Шинкарук. – К.: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2007. – 176 с.
12. Филатова Е.А. Побудительные высказывания как речевые акты в современном русском языке: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 „Русский язык“ / Е.А. Филатова. – М.: МГУ, 1997. – 253 с.
13. Фоміна Л.В. Комунікативна організація безсполучникового складного речення спонукального типу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 „Українська мова“ / Л.В. Фоміна. – Харків, 2000. – 19 с.
14. Швидка Н.В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова“. – Харків, 1998. – 20 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Куравська – аспірантка кафедри загального та германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: модальність волевиявлення в художньому стилі сучасної української мови.

УДК 811.112.2'42

МЕТАКОМУНІКАТИВНІ СИГНАЛИ КОМУНІКАНТІВ ДЛЯ УСУНЕННЯ НЕОДНОЗНАЧНОСТІ У ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Олена НАГОРНА (Київ, Україна)

Стаття присвячена дослідженню метакомунікативних сигналів усунення неоднозначності висловлень, які поділяються на сигнали мовця і слухача. Сигнали мовця функціонально диференціюються на ті, що застосовуються для пояснення смислу висловлення та такі, завдяки яким застерігається його невірне сприйняття. Сигнали слухача класифікуються на верифікативні та спонукальні до пояснення. Доведено, що метакомунікативні сигнали для усунення неоднозначності реалізуються комплексом вербальних та невербальних засобів спілкування.

Ключові слова: діалогічний дискурс, висловлення, метакомунікативний сигнал, неоднозначність, усунення неоднозначності.

The article deals with metacommunicative signals for utterance ambiguity elimination that are differentiated into those produced by the speaker and the hearer. According to the functional purpose the speaker's signals are divided into two categories: signals that are used when explaining the meaning of an utterance and those helping to pre-empt wrong understanding of the utterance. The hearer's signals are classified accordingly into verifying and clarifying signals, stimulating explanation. The article argues that metacommunicative signals are introduced by the complex of the verbal and non-verbal means of the language.

Key words: ambiguity, ambiguity elimination, dialogical discourse, metacommunicative signal, utterance.

Розгляд метакомунікативних сигналів для усунення неоднозначності є **актуальним**, оскільки розвідки відносно якості інформаційного обміну у спілкуванні, яка забезпечується ясністю й прозорістю вираження думки та є гарантією порозуміння між комунікантами, є важливими дискурсивних проблем. **Мета** нашої статті полягає у виокремленні, аналізі та інвентаризації метакомунікативних сигналів усунення неоднозначності з боку мовця та слухача. **Матеріалом** дослідження слугують фрагменти діалогічного дискурсу, відірані з сучасних англомовних кінофільмів.

Наше дослідження виявило, що для встановлення правильності смислу висловлення комуніканти вдаються до продукування таких, що акцентують увагу на поясненні автором повідомлення власного висловлення або стимулюють його автора до подальшого роз'яснення смислу повідомлення в разі неоднозначного його розуміння. Інакше кажучи, усунення неоднозначності може здійснюватись як з боку мовця, так і з боку слухача.

Висловлення, які сигналізують про намір усунення неоднозначності, є мовним засобом правильного спрямування комунікативного процесу. Уточнюючого характеру висловлення є стереотипними, клішованими фразами, які мають як вербальну так і невербальну репрезентацію. В нашому дослідженні такі висловлення називаємо метакомунікативними сигналами, які усувають неоднозначність розуміння і тим самим слугують успішності комунікації. Для зручності користування ми будемо послуговуватись аббревіатурою МСУН (метакомунікативні сигнали усунення неоднозначності). Розглянемо більш детально особливості МСУН з боку мовця та слухача.

Застосування **МСУН з боку мовця** є способом упрозорення мовцем значення власного, раніше спродукованого висловлення за допомогою введення в дискурс семантико-синтаксичних комплексів, типу *What I mean is...*, *I mean...*, *What I want to say is...* тощо, що є плеонастичними, семантично надлишковими, які лише сигналізують про інтенцію додати роз'яснення до неоднозначного висловлення [1, с. 420] і спрямовані на вирішення ряду важливих метакомунікативних завдань: 1) привертанні уваги; 2) акцентуванні уваги на коректному значенні; 3) індикації налаштованості на взаємне порозуміння і подальшу мовленнєву кооперацію. Дослідження показує, що слідом за МСУН у дискурс одразу вводиться аргументація. Розглянемо наступний приклад:

(1) *Leonard: So, what's going on?*

Raj: Okay, here's the deal, six months ago, my research testing the predicted composition of trans-Neptunian objects ran into a dead end.